

Butlletí

del

Centre Excursionista de Catalunya

La Vall de Gistain

(Continuació)

ITINERARIS

DE SALINAS DE SIN A PLAN DE GISTAIN

L veïnat de Salinas se troba situat a la vorera del riu Cinca i en el lloc d'aiguabarreig a aquest del riu Cinqueta o de la vall de Gistain; el formen unes poques cases, agrupades a l'entorn d'una petita capella, i depenen del poble de Sin, al qual hi és agregat juntament amb Badain, que es troba un troç avall de la ribera i a la vorera esquerra del Cinca. Els xamosos voltants de Salinas formen un petit eixamplament de la ribera, ombrerat per ufanós arbrat. Allí cal situar-se per a entrar a la vall de Gistain, venint de la terra baixa de l'Aragó i mitjançant la carretera que des de Barbastre porta a l'Ainse (77 kms.). (Servei públic d'automòbils.) Des de l'Ainse se segueix la carretera en construcció que ha de portar a Bielsa, planera fins a l'hostal de la Infortunada. Des d'aquest indret fins a Salinas hi ha una bona extensió de camí de ferradura.

Sortint de Salinas es travessa el Cinca per una palanca situada enfront del caseriu i a sa vorera esquerra, prop de l'aiguabarreig susdit, i encarant-se vers al SSE., es pren el camí de cavalleries, que s'endintre en la ribera del Cinqueta, entrant en el territori de la vall de Gistain. Es va vorejant aquell riu aigües amunt, per sa vorera esquerra, per un planer camí enclavat al fons de la reclosa ribera, que nomenen estret de Latre.

Al davant, i al fons d'aquella, apareix tancada per les alteroses penyes de Sant Miquel a la dreta i la de Sin a l'oposada, i estenenent-se al darrera d'aquesta la tupida boscuria del Gajigar de Sin. El camí, pujant suaument, s'encamina decididament al peu de les susdites penyes, les quals, amb ses espadades caients, encongeixen la ribera. Passat aquest trajecte, i als trenta minuts més enllà, apareix vers la dreta del camí un eixamplament de la ribera per l'allunyament dels vessants; i en aquella petita vall ondulada que s'hi forma, lleugerament, envers el riu, apareix rodejat de grosses nogueres i hortes el poblet de Sarabillo, encapçalat son fons per l'enlairada i aspra serralada de la Punta Llergas, repeuada per esteses arbredes (1.15 h. des de Salinas).

Sarabillo és el primer poblat que es troba d'aquesta vall, i és agregat a la vila de Plan. Conté 180 ànimes, repartides en unes vint-i-vuit cases de pobre aspecte, i situat a 900 metres sobre el nivell de la mar. L'església parroquial res d'artístic ofereix, així com tampoc el caseriu, i sols els voltants com he dit, abundosos d'arbrat, en el que hi sobressurten frondoses nogueres i prats, ofereixen una nota agradable de verdor.

Tornant al camí de la ribera, del que se'n troba un xic separat Sarabillo, continúa aquell remuntant-la, orientant-se vers al NNE. A la poca estona de caminar es presenta a l'altra vorera del Cinqueta, obrint-se en ampla barrancada, dita de Sentina, que és la que devalla de l'ampla conca, on s'hi troben empassats els poblets que formen la Comuna i que desaigua el Cinqueta. El camí va planejant, i no tarda a veure's dominat, així com el riu que a son costat esquer va fent son curs mandrosament, per dues rengleres d'altres serralades, que formen l'embocadura del congost nomenat L'Enclusa.

Per dins d'aquella canal de penyes es dirigeix el camí; i per son fons i planerament durant una mitja hora del trajecte.

Les penyes Arties, vers al N., esteses en espadada cinglera tallada a plom a centenars de metres, i les penyes Calva i Friolina, a la dreta del camí, s'alcen al dessobre d'aquest, en drets caients coberts de boixeres i pedruscall. El llit del Cinqueta va rublint-se de grossos còdols despresos de les muralles.

Més enllà, s'emprèn forta costa en marrades per l'indret del congost, on les cingleres s'apropen, deixant solament un estret pas al riu, el qual per sobtat desnivell, se veu estimbar, anant sortejant els penyals que invadeixen son curs. Aquest indret de la ribera, o secció superior d'aquest congost, té una extensió de recorregut de més de 4 kms., i en els dos d'aquests, en sa part alta, perd el riu un

desnivell de més de 200 metres. És, doncs, aquest engorjat de L'Enclusa un dels indrets més abruptes i imponents d'aquesta vall, de la que en forma sa portalada per aquest indret, i sense presentar tanta grandiositat com els seus similars, els congostos del Run, el de Santa Elena i els de les escletxes d'Arazas i d'Añisclo, tots ells en l'alt Aragó; és un conjunt orogràfic remarcable, ensems que un bell espectacle de la naturalesa. Guanyat el fort graó on acaba pel costat del NNE. el congost de L'Enclusa, apareix el riu travessant una ampla i planera ribera, i les serres separades, deixen a la vista d'ella i vers son fons, un bon troç d'horitzó tancat per altes muntanyes. Seguint aquest alegroi trajecte, el qual contrasta amb l'anteriorment recorregut, es ve admirant l'abundosa vegetació que cobreix els vessants de la ribera i el riu d'ample areny envoltat de tant en tant per les arbredes. Amb 1.30 hores de caminar ribera amunt, apareix, recolzada vora del Cinqueta i a la vorera oposada, la vila de Plan. A ella es dirigeix el camí, travessant el corrent per la palanca de Càsulas, arribant per una curta pujada a Plan (una hora des de L'Enclusa, i unes dues hores curtes des de Sarabillo).

La vila de Plan es troba emplantada en els baixos vessants de la serra del Qüezo i en el pla de la ribera i a la vorera dreta del Cinqueta, que passa no lluny de son poblat, travessat aquest per un barranc que devalla de Gistain. D'horitzons oberts per causa de l'amplaria de la vall en aquesta secció, se li ofereixen perspectives atraients amb la vista de la grossa barrera que limita la ribera vers al S. amb les enormes espedades del Mig-dia, de les Onze i de la Una, que són estrebs del Cotielle, espedades i de roca nua en sa part superior, i repeuades per atapaïdes boscuries.

Així, també vers a NNE., s'ovira des d'allí bona part de la reconada que forma la vall en els ports de Sahun i de les Coronas, amb llurs boscos i aplevats.

En els voltants de la vila s'hi estenen bons camps de conreu, si bé menaçats per les avingudes del riu, que en més d'una ocasió els hi ha enrunat, convertint-los en pelats erms. No tan bon aspecte presenta la vila vista per dins, essent estrets sos carrers, molts d'ells costaruts i amb dolent empedrat. El caseriu, en conjunt, no ofereix aspecte remarcable, si bé s'hi troben en ell alguna edificació com la casa Alonso, amb un típic pati i dependències que revela la importància de son posseïdor, mon bon amic el Sr. D. Manuel Laplana. La de Ballarín amb sa porta del barri de pedra picada, amb dibuixos del Renaixement, acusa sa rancia prosapia.

L'església parroquial, sota l'advocació de Sant Esteve, és una

construcció de reduïdes proporcions, amb son interior de tres naus cobertes amb voltes de mig punt; l'altar major és de factura barroca i molt dolent.

Plan conté poc més de 500 ànimes, pertanyent en lo civil al districte de Boltaña i en l'eclésiàstic al bisbat de Barbastre; allí hi té residència l'administrador de duanes i el qüefe de la linia del resguard de la vall. Es troba emplantat a 1,150 m. d'alt. Té per agregat el poble de Sarabillo, abans esmentat.

De la vila de Plan, i per un nivellat camí en direcció N., es va en quinze minuts al poble de Sant Joan. Paregut aspecte presenta aquest, edificat ben aprop del Cinqueta, com que passa besant llurs fonaments. Els carrers són pendents i amb pèssim sol. Es troba habitat per 360 ànimes, i no ofereix cap detall digne d'esment en sos edificis, a no ésser que les teulades són cobertes amb teules romanescs, així com en els restants d'aquella ho són amb lloses de llicorella. L'església parroquial es troba isolada i és de pobre aspecte.

DE PLAN ALS POBLES DE LA COMUNA

Al sortir de Plan, se segueix la ribera del Cinqueta per sa vorera dreta durant deu minuts. Allí es deixa el pla del riu, i per la dreta es puja sobtadament per un dolent caminet de ferradura, que va faldejant els vessants dels Crabils, trobant el cap de poca estona de pujar el petit caire de Tomàs. Es travessa un barranc i se segueix pujant pels vessants del nomenat Trascuello, ja del terme de Serveto, ovirant des d'aquell indret les colossals penyes que formen l'entrada del congost de L'Enclusa pel costat de Llevant. La penya Arties, i més aprop la penya de Sant Martí, es presenten espadades i de massa cendrosa, en els relleus de les quals s'hi arrapen els boixos i altres arbustes.

Una mitja hora cal per a guanyar la pujada i assolir una eminència, des de la qual, a vol d'ocell, es domina bon troç de l'oberta ribera del Cinqueta, encapçalada vers al llevant amb la serralada dels ports de Sahun i de les Coronas; a l'enfront, es desplega tot el gran massiu del Cotiella, amb els imponents mogots de les penyes de les Onze, del Mig-dia i de la Una (llurs noms deguts a sa respectiva orientació), repeuades per espesses boscuries, i per dintre de les quals hi devallen penjats barrancs. Part d'enllà del congost de L'Enclusa, que es domina en tota sa enfilada, tanca l'horitzó el valent conjunt occidental que formen les penyes de Sarabillo.

Vist aquest interessant panorama es tomba vers al NNO., deixant la conca del Cinqueta i pujant a un baix collet, situat entre la penya Arties vers a ponent i la de Sant Martí a llevant. Passat el collet, apareix de sobte la comarcada, on s'hi veuen emplaçats els poblets que formen la nomenada Comuna de Gistain, i que són: Serveto, Seïes i Sin. D'allí sols s'oviren, al fons d'aquella, els dos primers, alegroïament rodejats de camps de conreus i prats, tenint per fons l'espès bosc del Gajigar de Sin.

Uns quinze minuts de baixada calen per a travessar un barranc i entrar en el primer poble de la Comuna. Serveto, conté uns 40 veïns, repartits en altres tantes cases de no dolent aspecte, agrupades a l'entorn de l'església. Aquesta és d'una nau, amb volta de canó seguit, i adossada a ella s'hi aixeca una grossa torra de secció quadrada que serveix de campanar. L'altar major es troba format per un enquadrament barroc, amb una serie de plafons amb pintures d'estil gòtic, sens dubte aprofitats d'algún antic altar. Es troba Serveto a 1,310 metres d'alt.

D'aquest poble, en un quart d'hora de caminar per planer camí, es va a Seïes, son agregat, que té 110 habitants, i pintorescament aplegat i hermojejat per frondosos arbres. En son ben emplaçat caseriu s'hi veuen grans pagesies, algunes d'elles d'aspecte senyorial, com la de Gaixé, que ostenta una torra rodona, i altres amb amplies balconades de fusta i bones portalades.

De Seïes, per un camí de ferradura i baixant ràpida costa per entre els conreus, i al redós de la bonica roureda del Gajigar de Sin que cobreix xamosament el vessant de la muntanya del Chavelas i que s'alça a mà dreta, vers a ponent, en quinze minuts s'arriba al poblet de Sin. Aquest, junt amb sos agregats Salinas i Badain, de què n'hem parlat abans, es troba habitat per 270 ànimes. Està situat en un estret replà de la serra, envoltat per la fonda barrancada de Sentina, i gaudint de dilatada perspectiva envers al S., amb el fons del pla de Sarabillo dominat per l'alta barrera de les penyes Lierga.

L'interior del poblat no ofereix res digne d'esment, ni en ses edificacions (algunes d'elles de bona presencia), ni en sa parroquia, situada en una espaiosa plaça, se'n surten d'una vulgaritat i sense caràcter.

De Sin i seguint el caminet que va vorejant per la dreta el sudit barranc de Sentina, es baixa sobtadament per espedats cients, i en una hora altra volta a la ribera del Cinqueta, a l'enfront de Sarabillo, part d'avall del congost de L'Enclusa, en el camí reial que puja a Plan des de Salinas. (Vegi's itinerari primer.)

DE PLAN A L'ESTANY DEL MATEIX NOM

Al deixar la vila se segueix el camí de la ribera avall, travessant el Cinqueta a sa vorera esquerra, als pocs minuts i per la palanca de Càsulas. Tot planejant vora del riu, s'arriba als quinze minuts de la sortida a les envistes del barranc de l'ibon de Plan.

Allí es deixa la ribera, i orientant-se vers el SSE. s'emprèn la pujada pels vessants de la serra que tanca la ribera per aquest indret i pels camps nomenats del Molinero, primerament per entre els conreus, que no tarden en ésser substituïts per un bosc de pins. L'estret i pedregós caminet es dirigeix vers a l'indret del barranc susdit, al que no tarda en dominar-lo en sa part baixa. Allí la pujada es fa més agre, endinzant-se el viarany per una espessa pinosa, tenint el barranc a la dreta, al que amb prou feines se l'ovira pel mig d'alguna clariana dels arbres.

Amunt sempre, i per la clotada del barranc que va recloent-se cada vegada més, dominada a l'enfront per alterosos espadats de penyes a banda i banda i amb un paisatge atapaït per la boscuria.

Als quaranta cinc minuts es va en cerca del barranc, el qual es travessa a sa vorera esquerra, veient-lo a l'enfront com s'estimba en un bonic saltant per entre els cingles coberts de pins. La pujada segueix essent sobtada, la qual travessa un petit grau de roques a fi de guanyar el ressalt rocós del saltant, tenint als peus el barranc que va devallant en un seguit de cascades. Quaranta cinc minuts més amunt torna a passar-se el barranc, i a la vorera dreta continua la dreta costa, i per dins de l'espessa boscuria de pins i d'avets, fins arribar al cap de dalt de la clotada del barranc, als vint minuts més amunt.

Situats en aquell indret, es desemboca en un gran ras o pla aplevat, al fons del qual hi jau l'estany o ibon de Plan (1,886 m. d'alt.). Un es troba allà, a l'enfront d'un dels recons més salvatges i abruptes dels Pirineus de l'alt Aragó. Forma una extensa comarcada, tancada en cercle, per tots indrets menys per la canal, per on s'hi puja, formada per grandiosos penyals. Al N. els caients pedregosos i de blanquinós color de la penya del Mig-dia, accessible des d'aquest vessant; segueix a l'E. un abaixament de la carena en la collada de les Coronas, per on es va al port del mateix nom o de Barbaruens. S'enlaira la serra, passada aquesta, i d'un sol salt, en un mogot colossal nomenat la punta alta d'Armena, i seguint vers al S. en arc de cercle un seguit de cons rocosos nomenats els pics de la Picollosa, alternats amb canals o xameneies escorrencades, oferint al descobert

sa descarnada penya d'ondulades estretificacions. Per una d'aquelles canals, la que correspòn vers al SSE. i per indrets de molt penible trànsit, es pot assolir el repeu del Cotielle, el nervi principal de tot aquest seguit de contraforts del que en són ses derivacions.

Acaba de tancar el cercle envers el S. la carena espadada de les penyes de la Una i de Travesar. Aquest cercle és un exemplar remarcable en l'orografia dels Pireneus aragonesos, i les dureses de son perfil transversal característic es troben quelcom suavitzades en sos repeus de les muralles pels declius seguits dels eixamplats cons de dejecció. Al fons del cercle, i en son extrem SSE., s'hi troba l'estany rodejat pels claps de boscuries, els quals reflecteixen llurs foscos tons en ses tranquiles i blavoses aigües, compreses en un contorn molt irregular. No conté peix de cap mena. Al redós dels vessants de la penya del Mig-dia, i vers al N., s'hi troba emplantada la pleta del pastor, amb una reduïda cabana. Des dels encontorns d'aquella, s'ovira per dessobre de la canal d'accés una dilatada perspectiva cap NNO., amb les parets de Pineta i les muralles de la vall de Tella, tancant l'horitzó la punta de la Cuta i les muntanyes de Panticosa, destacant-se el gran massiu de les Tres-torres (Mont Perdut), vist pel costat del Marnurés, seguint a la dreta d'ell l'alta serralada de Rubiñera i Sierra Morena (La Munia) i les demés serralades de la vall de Bielsa.

DE PLAN AL POBLE DE GISTAIN

Al sortir del poblat s'agafa un camí de ferradura, el qual puja en direcció N. per dessobre d'ell, i per entre els prats en forta pujada; en una hora curta es guanya el replà de la serra, on s'alça el poble de Gistain.

Aquest es troba, doncs, emplantat en un petit pla no gaire nivellat, al redós de la serra, que domina pel N., rematada pels encinglerats de la penya Qüezo, coberta la serra de boscuries i brossa. La posició alterosa i d'horitzons oberts vers mig-dia (per on es descobreix els grans contraforts del Cotielle) li donen un cel rialler i una convenient orientació propia per a atemperar els rigors de temperatura deguts a la seva altitud. L'aspecte del poblat és ben típic, per l'aspecte pirenenc de son caseriu, cobert amb grans teulades de negrosa llosa, per on hi sobressurten feixugues xameneies; algunes de ses edificacions són de grans proporcions, acusant la importància de llurs propietaris, tals com la de Rin i moltes d'altres.

L'entrada de Gistain es fa venint de Plan, travessant un recinte

que sembla haver estat emmurallat en altre temps i dominat per una alta torra quadrada, que segons conta la tradició fou edificada pel senyor de casa Laguna, qui volent abatre l'urc de son rival el de can Rin, li demostrà que son poder era suficient fins per a impedir que li sortís el sol en sa estada, a això és degut que la susdita torre es trobi al llevant i dessobre mateix de can Rin.

L'interior dels carrers no acusa cap diferencia amb el d'altres pobles d'aquesta vall; alguns d'ells són costaruts, amb dolent empedrat, flanquejats per gruixudes parets amb escasses obertures i de poca llum, amb balconades de fusta, així com en les golfes, que ostenten tornejats balustres. La casa de la vila té un aspecte farreny, amb ses reixes i son portal feixuc, sa pesada porta guarnida amb les urpes dels llops que en altre temps mataben els del país i eren recompensats per l'autoritat. No deixa d'ésser curiós el visitar algún d'aquells vells edificis senyorials, com la casa de Rin o la de Laguna, amb llurs destartalades sales, típiques cuines de jas, proveïdes d'artístics calamàstecs i teieres forjats amb el ferro extret del mateix país. En alguns d'aquests interiors encara s'hi poden admirar mobles de l'antigor, com copies i quadres de sos nobles avantpassats.

L'església parroquial, sota el patronat de Sant Vicens Ferrer, és un edifici de petites dimensions, de pobre aspecte i mancat de mèrit artístic.

Gistain conté uns 80 veïns, i és poble ric, com que és un dels remaders més importants de l'Aragó, la riquesa del qual es troba molt repartida, no baixant d'un total de 12,000 caps de llana i de més de 600 bovins. En les muntanyes de son terme és on s'hi crien els pasturatges millors de la vall, nodrint-s'hi en elles aquells cabals i encara en treuen quelcom per arrendament de les herbes als bestiarers forasters. A Gistain, ja per l'isolament amb què hi han viscut fins avui, com pel caràcter de sos terrassans, és on encara s'hi conserven els típics costums i tradicions, així com el trajo característic, quelcom diferent de les valls veïnes. Les festes de Sant Joaquim, amb son aplec a Sant Fabià, són d'un colorit molt original.

DE GISTAIN A L'HOSPITAL DEL MATEIX NOM I ALS ESTANYS D'ORDICETO.

Se surt de la vila pel camí de la ribera, i planejant per entre camps de conreus passa al cap de poc per l'abundosa font veïnal, i en alguns minuts més, surt el camí en un avançament del vessant, formant un esplèndid mirador. Des d'aquell balcó, i als mateixos

peus, s'ovira a més de 250 m. de fondaria la ribera del Cinqueta, que se la segueix en llarg recorregut per son ample areny. El poblet de Sant Joàn es presenta en una veritable projecció horitzontal, dominant-se des d'allí sos teulats; l'horitzó es desenrotlla des de les puntes de l'alterosa serra del Sein, en la que s'hi detalla son rocós barranc, fins a les muntanyes i cap del port de Sahun. A l'enfront, el formidable massiu dels contraforts del Cotielle apareix amb tota sa grandesa, presentant en tota sa alçaria les grans penyes de les Onze, del Migdia i de la Una, clapejades en sos repeus per les espesses boscuries.

D'aquell esplèndid belvedere es tomba vers al N., i seguint el bon camí que comença a baixar tot seguit, des d'aquell indret s'enfila la vista envers aquella orientació, dominant el bonic panorama de gran part de la ribera alta del Cinqueta encatificada per verdes praderies i arbredes, per on es veu anguilejar el riu tot escumejant per entre son rocós curs. El fons de la ribera, vers al N., queda tancat, i en darrer terme, per la serralada dels ports o frontera, es destaquen els cims de la Pez i el gran Bachimala.

Segueix forta devallada aprop de la ribera, i en trenta minuts s'arriba a sa vorera dreta, i seguint-la amunt una mitja hora més, fins arribar al molí de la fonderia, allí es passa el Cinqueta per un pont a sa vorera esquerra, deixant a l'altre vorera els enderrocs de l'antiga fonderia dels meners de ferro. El camí, al que poc abans se li ha ajuntat el que procedeix de Plan i de Sant Joàn, continua remuntant la ribera sense canviar de vorera, fins arribar, als quaranta cinc minuts, a un encongiment d'aquella en el lloc nomenat el Grado, nom amb què s'indica que al riu li cal guanyar un sobtat desnivell envoltat per rocoses parets.

En aquell indret i al costat del camí es troben les casetes dels carabiners de la línia avançada del resguard.

Guanyat el Grado, per una curta pujada s'entra en el pla de les Fontaciells, i als quinze minuts més amunt torna a repassar-se el riu a sa vorera dreta pel pont de l'Hospital. Aquest és un edifici situat en el vessant dret del Cinqueta, el qual fou construït antigament per a servir d'asil als vianants que anaven i venien dels ports, car en aquell indret hi fan cap els camins de tots els ports de la comarca. Emperò l'escassetat de recursos per causa de la poca concurrencia, motivà el que quedés sense arrendatari, restant alguns anys abandonat i gairebé en runes, fins que fa poc sigué comprat, junt amb les terres que l'envolten, per la companyia francesa de les mines, que l'ha restaurat, dedicant-lo a magatzem i estada de la dependència afecta als treballs.

En aquell lloc cal deixar el camí de la ribera seguida fins ara i que portaria a l'alta vall o peu dels ports, i passant pel costat de l'Hospital s'emprèn forta pujada en direcció ONO. pels aglevats de Basasàllena, tenint a l'esquerra el barranc de Sàllena, el qual, per engorjat curs, va a desaiguar al Cinqueta prop del pont de l'Hospital. L'ample coma de la Solana s'obre vers el ponent, i seguint un corriol pel mig dels pasturatges de què n'està coberta, en dues hores de pujar s'assoleix la carena de la serra o cap de la Solana d'Ordiceto. Abans d'arribar-hi es troben algunes basses petites, les quals, al fort de l'istiu, arriben a eixugar-se. Més amunt, i prop de la serra, es passa pel costat de l'estany d'Ordiceto, que és un dels de més petites dimensions.

En aquesta Solana d'Ordiceto i escampades en ella s'hi troben obertes les boques dels meners de plom argentífer que explota la companyia abans esmentada, la qual, juntament amb altres meners, es proposa desenrotllar el negoci amb l'edificació de les instal·lacions convinentes a son treball i amb la construcció de camins d'extracció que faciliti l'exportació de la mena a l'estranger.

Per l'ampla collada amb què termena la Solana d'Ordiceto, hi està delimitada la partió d'aquesta vall amb la de Bielsa, tal com s'ha dit al parlar dels límits; travessa per ella el dolent camí de ferradura nomenat el Paso de los Caballos, i passada la collada devalla, pel trencat barranc de Pardina, anant en dues hores i mitja al poblet de Parzàn, pertanyent a la vall de Bielsa.

Des d'aquesta collada, que es troba a 2,285 m. d'alt., es descobreix vers al llevant i per dessobre dels sobtats vessants bon troç de la vall de Gistain, tancant l'horitzó la divisoria d'aquesta amb la de Benasc, destacant-se en ella el gran massiu de Lardana o els Posets.

És, des d'aquest indret, l'aspecte de conjunt més abrupte amb què es pot presentar aquell important massiu, un dels que formen la Trinitat de les altes somitats pirenenques; car d'aquest costat es veu com s'alça d'un sol tram, com formidable muralla a plom, dessobre de la ribera i a molts centenars de metres, coronat per sa retallada carena, dessota de la qual s'hi arrapa la gelera de rocós i esquerpada superfície.

En la collada d'Ordiceto i vers al ponent s'hi veu empassat l'estany gran d'aquell nom, situat al redós de l'alta serralada de les puntes Fulxa i Suelza, les muralles esquistoses de roig color de les quals s'essen en arc de cercle, essent en molts de llurs indrets de trànsit inaccessible.

De la llur carena termenal en sobressurten dos pitons : el de

ponent, la punta Fulsa (2,850 m. d'alt.), i el de llevant, la punta Suelza (2,970 m.), a les que s'hi pot pujar amb una ascensió no difícil, mes penible, guanyant des de l'estany el portell que s'obre entre elles, seguint des d'allí sa cantelluda carena.

L'estany d'Ordiceto és dels més extensos dels Pirineus, traspasant onze hectaries de superfície, és de forma rodona i de caràcters regulars, son sobreixidor es troba vers a llevant, vessant l'aigua al barranc de la Solana, pertanyent a la conca hidrogràfica de la vall de Gistain.* No conté peix, trobant-s'hi emplantada en sa vorera NO. una caseta pertanyent als minaires de la companyia estrangera.

Des d'aquesta collada, en direcció NNE., es va faldejant a gran alçaria els vessants alevats de Peña Blanca, trobant-se en una hora el camí de ferradura que puja de la ribera; i des de l'Hospital, se segueix aquest amunt, en direcció vers la serra, i en una hora i mitja de caminar, s'assoleix la carena d'aquella en el nomenat cap del port de Plan (2,460 m. d'alt.). És aquest, una planera collada situada entre el pic d'Ordiceto vers al SSO. i el del port de la Madera al NNE. És divisoria fronterera amb França i partió d'aiguavessos del Cinqueta al llevant i de la Neste de la vall d'Auve (Alts Pirineus). Del cap del port i travessant la ratlla per ràpida costa, es baixa en una hora i mitja a l'Hospital de Riumajor. D'allí, i per una ruta forestal, s'arriba a les tres hores de bon camí a la població de Violle-Aure. De Violle-Aure en 9 kms. de carretera es va a Arreau (estació del caril de Lannemezan).

DE GISTAIN AL CAP DEL PORT DE LA PEZ

De Gistain a l'Hospital del mateix nom. (Vegi's itinerari anterior.)

Al davant de l'Hospital es deixa a l'esquerra el viarany, que puja als pocs minuts en aquest edifici, i seguint el camí de la ribera del Cinqueta per sa vorera dreta en direcció NNE. s'entra en el pla del Mallo, i vora del riu sempre planejant per entre mig de bosc clar de pins verds alevats. El Cinqueta se l'ovira fent el curs per entre rocas, encongit per sa vorera esquerra pels esqueis coberts de vegetació que se li van arrestant dessobre de ses aigües. Una mitja hora dura aquest hermós trajecte d'aire ben muntanyenc, fins a desembocar en un eixamplament de la ribera que nomenen els Plans. Estesa

* En els mapes francesos hi està marcat, equivocadament, aquest desai-gua en direcció contraria, o sigui pel costat del barranc de Pardina, corresponent a la vall de Bielsa.

planada d'aglevats és aquell indret, on s'hi efectúa l'aiguabarreig dels dos rius que formen el Cinqueta, i que són el barranc d'Aigües Cruces, provinent del NNE., i el de la Pez, que ho fa pel N. Aquest pla es troba fortament encaixonat pels alts massius que el rondan arreu: per llevant, els esperons del gran Lardana, de pedregoses i redressades caients; pel N., el vessants de la muntanya de Plalugar, avançat contrafort del massiu del Bachimala, que queda reculat al darrera d'aquella, vers al N. Aquest alterós puig muntanyós del Bachimala es destaca de la ratlla fronterera, i avançant vers el S, fins als Plans, separa amb sos vessants de llevant i ponent les dues riberes suara dites.

Dels Plans se segueix la conca del barranc de la Pez, i en direcció N. no tarda el camí en endinzar-se per un congost, seguint sempre per la vorera dreta del barranc amunt. La Pena-Escriu, com es nomena aquell trajecte, és verament un conjunt de naturalesa salvatge, on no es deixa la boscuria de pins, que el cobreixen a banda i banda, arrapant-se en els cingles i tarteres; aquests deixen sols l'espai pel llit pedregós i estret del barranc que devalla en un seguit saltant. Mitja hora més enllà s'acaba l'engorjat, obrint-se quelcom la ribera, emperò sempre emboscada; en aquell indret el barranc està tapat en un trajecte de més de 50 metres per un devassall de penyes, de neu i d'arbres arrencats, l'efecte del qual és d'una allau que nomenen el Lit de Tavernés.

Es continúa remuntant la ribera, i durant un quart més amunt pel pla de Cufreda s'ovira ja des d'allí, vers al N., per l'esclatxa que deixa la ribera, son indret termenal, o sigui el cap del port de la Pez. El pla de Cufreda resta tancat pel N. per una muralla rocosa d'uns 40 m. d'alçaria, on per dins d'una canal s'hi veu estimbar-se el barranc pel salt nomenat el Paso del Gato. A la dreta de la ribera es veu altra cascada que devalla de molt més alt, i és la provinent del barranc de descàrrega dels estanys de Bachimala.

Per a seguir avant cal guanyar l'espadat del susdit Paso, i travessat el barranc, al peu d'aquell s'enfila el dolent corriol per les penyes i per la vorera del corrent, que queda a la dreta, fins guanyar el graó que forma la muralla. Al cap d'amunt d'ella s'entra en el pla de Baliner, seguint el barranc per sa planera ribera fins arribar als tres quarts de caminar dessota de la serra, on s'hi obra el cap del port. Allí cal pujar sobtadament pels aglevats, i, en direcció N., als quaranta minuts més s'assoleix la depressió en la carena que constitueix el cap del port de la Pez (2,470 m. d'alt.).

Aquesta collada es troba emplantada entre el massiu de Bachi-

mala vers a l'E. i la carena dels Garreys vers a ponent, passant per ella la frontera de la vall de Gistain amb la d'Aure (Alts-Pireneus).

Travessat el cap del port de la Pez, i baixant molt ràpidament per un caminet que es desenrotlla en zigues-zagues, es va al prat de Trancesaigües, i d'allí, en tres hores llargues, al poblet francès de Genost.

DELS PLANS AL PORT D'AIGÜES-CRUCES

De Gistain als Plans. (Vegi's itinerari corresponent.)

En la planada dels Plans, deixant a l'esquerra el camí que porta a la ribera de la Pez, cal passar el barranc d'aquesta, i a sa vorera esquerra, i pujant en direcció NNE. per un bon camí, s'arriba als vint minuts a les cabanes de Viadós (1,735 m.). Aquestes són en nombre de tres, rodejades de camps de conreus i podent servir de refugi; molt convinent com a centre d'excursions per aquesta deserta regió.

Des d'elles s'ovira a l'enfront la gran massa del massiu de Lardana, corresponent als vessants redressats del Clot i barranc de la Lit, coronat per alta i rocosa gelera. Els dos cims culminants d'aquesta muntanya es destaquen de la cantelluda carena.

Des de les cabanes de Viadós, i en direcció NNE., es va a cercar el barranc, que en aquell indret és el que devalla del port d'Aigües-Crucs i abans d'ajuntar-se amb el de la Pez, pujant en mitja hora pels vessants de Puyarruego. Ja posats allí se segueix sempre el barranc amunt per sa vorera dreta per una gorja o reclosa ribera d'una extremada aridesa, i deixant vers a l'E. la collada de Gistain o d'Estós que posa en comunicació aquesta vall amb la de Benasc per intermig de la ribera d'Estós.

Unes dues hores de pujar són precises per a guanyar la ribera fins en sa part superior, al cap de la serra o port d'Aigües-Crucs o Aigües-Tortes, com li diuen els francesos (2,615 m. d'alt.). Per aquesta estreta collada hi passa el cordó fronterer d'aquesta vall amb la de l'Aure (Alts-Pireneus). Des d'aquell enlairat passatge (que és sols practicable pels peatons i encara en els pocs mesos que es veu lliure de les neus) s'hi descobreix un interessant conjunt del massiu de Lardana vers el S., i del Bachimala vers el ponent.

Travessat el cap del port, i baixant en el vessant francès per l'engorjada ribera de Clarabida, en cinc hores es passa el port de Tramesaigües, on s'hi ajunta el camí que baixa del port de la Pez, anant al poblet francès de Genost.

ALS ESTANYS DE BACHIMALA I PIC DEL MATEIX NOM

De Gistain al pla de Cufreda. (Vegi's itinerari del port de la Pez.)

En el pla de Cufreda es deixa a l'esquerra el viarany que va a cercar el Paso del Gato, i tombant-se a la dreta, en direcció NNE. es puja per les aplevades vessants de la ribera; la costa és dreta i sense camí, malgrat això, el passatge per entre els aplevats no és dolent del tot, fins a trobar unes cabaloses deus que surten de la penya, formant una barrancada que va a desaiguar al barranc de la Pez. En una hora i mitja des de la ribera s'arriba a dalt de la serra, i travessant-la en direcció a llevant, s'entra, en l'altre vessant, a la comarcada de Bachimala, i en mitja hora més de caminar pla i avall, s'arriba als estanys de Bachimala. Són, aquests, dos i de petites dimensions, llençant-se l'aigua l'un a l'altre; el sobreixidor del més baix forma un barranc, el qual, davallant vers a l'O., es despenja, un troç més avall, en una allargada cascada dessobre el pla de Baliner, juntant-se ses aigües amb les del barranc de la Pez.

Aquests estanys es troben reclosos al fons d'un cercle tancat per tots indrets, menys pel de ponent, i la muralla que forma la tanca remata amb una enasprada carena, inaccessible en molts de sos indrets. Vers al S., termena aquesta carena amb un aixecament amb dues puntes, que constitueixen el punt culminant del pic Bachimala, o pic Petard, segons els mapes francesos (3,180 m. d'alt.).

Dels estanys de Bachimala, i pujant per les tarteres d'aquell desert cercle i salvatge en extrem, en dues hores s'assoleix una obertura en les muralles del NNE. i al N. dels pics culminants. Allí un es troba situat entre aquests i el cordó fronteriu, de la que se'n destaquen aquells pics; i tocant gaire-bé amb aquell es travessa dita obertura, baixant per l'altre vessant de llevant i per un dolent passatge ple de congestes i grosses tarteres, en una hora més es baixa a la ribera d'Aigües-Cruces.

DEL POBLE DE SANT JOÀN A L'IBON DEL SEIN

Al deixar Sant Joan se segueix el camí de la ribera o dels ports, que no tarda en engorjar-se en el congost del Cinqueta; aquest, que queda a la dreta del camí, se l'ovira al fons de la canal que formen els cingles envoltat per la boscuria i els camps de conreu. Als vint minuts es deixa aquest camí, que va vers al N. remuntant la ribera, i per la dreta s'agafa un altre caminet, que amb pocs minuts baixa en direcció al riu i el travessa pel pont de pedra nomenat Pecador. En

aquest indret el congost del Cinqueta s'ofereix més reclòs, car el riu es veu acanalat al fons d'estreta escletxa formada pels cingles, boi cobert per l'atapaïda vegetació. Passat el pont, s'emprèn sobtada costa pels vessants de la muntanya del Puyarruego, i, per un camí de ferradura, en una hora llarga de pujar es passa pel costat d'algunes bordes i conreus pertanyents a Plan. D'aquell lloc, i a considerable alçaria dessorre la ribera, es descobreix un extens panorama amb un bon troç d'aquella, amb el fons imponent de les grans penyes del Mig-dia.

El camí des d'aquell indret endavant es dirigeix vers el NNE., en cerca del barranc de la Jugrota o del Sein, anant planejant a gran elevació sobre aquell que queda a la dreta. Entrats ja en la fondalada del barranc es va remuntant per sa vorera dreta, i als tres quarts més enllà es veu, a l'altra vorera del mateix, el bocart dels meners de cobalt, i escampades més avall, les boques dels meners, amb troços de camí aplanats per a la conducció de la mena.

Aquests meners són d'esmaltina o arseniur de cobalt, i foren explotats en el segle XVIII per una societat alemanya, que fou la que construí el bocart i les demés instal·lacions. Per causa de no haver complert la companyia una de les clàusules de la concessió (que era la d'ensenyar als naturals del país el procediment d'extracció de la mena), el govern espanyol li retirà la concessió, abandonant-se'n llavors els treballs. Actualment les instal·lacions resten abandonades i en estat d'enderrocament. Per cert que aquesta negativa per part de la companyia en no deixar intervenir als del país en el coneixement dels procediments de benefici del meners, fou interpretat per aquelles senzilles gents, llavors isolades en aquella arreconada comarca, com un misteri, del que en restaven capficats, creient sers sobrenaturals als treballadors estrangers que allí hi tenia la companyia, perquè s'entaforaven dins dels forats dels meners o bé dirigien amb tota seguretat tota aquella ferramenta de feixucs malls i rodes d'engrenatge que dòcilment obeïen a llurs intencions. Quan el govern prohibí els treballs encara es tardà algú temps en complimentar l'ordre per part de la companyia, treballant-s'hi d'amagat i de nits, ço que féu arribar la preocupació de la gent del país a l'esverament, car els espetecs de les barrinades que anaven a torbar el silenci d'aquelles solitaries afraus en l'hora del solemniat repòs els tenia aterritzats, creient-ho tot allò càstic de Déu, acabant per veure a tota aquella colla de tudescos com a una banda de bruixots o diables, i miracle siguié que la indignació popular no arribés a aixecar el sometent per a exterminar an aquella maleïda forasteralla.

Un xic més amunt de l'indret on es troba empassat el bocart, cal travessar el barranc de la Jugrota a la vorera esquerra i atacar els vessants aglevats de la serra que es presenta al davant, i sense perdre de vista el barranc, als cinc quarts de pujar s'arriba al peu d'un escarpament, on el barranc salta per una cascada. Guanyat aquell graó rocós, s'assoleix un replà superior, on s'hi troba una petita bassa tancada per una paret i amb una comporta, les quals foren construïdes per la companyia dels meners per a embassar l'aigua de l'estany i regularitzar la força per a funcionament del bocart.

D'allí, i travessant el replà per una costera de tarteres, s'arriba a l'estany o ibon del Sein (2,265 m. d'alt.). És de forma circular aproximadament i de canteres regulars, trobant-se enclavat al fons d'un feréstec embut format per escarpades muralles de granet, repeuades per extenses clapisses que amb sa dreta pendent fan de difícil circumval·lar l'estany. Vers al mig-jorn i en el castell de la serra s'obra una depressió o forat, podent anar per ella als estanys de la Montañeta, pertanyents ja a Sahun de la vall de Benasc. Total des de Sant Joan a l'estany, unes quatre hores i mitja.

DE L'IBON DEL SEIN ALS IBONS DE LA SOLANA I DELS LENERS

Vorejant l'estany del Sein per l'esquerra, i tot fent equilibris per les grosses tarteres que el ronden pel ponent, es dirigeix envers una colladeta que es destaca en les muralles del cercle, i en direcció NNE., seguint una petita conca d'ella, en davalla; als set quarts de pujar pels aglevats i les tarteres es guanya la susdita collada, nomenada del Sein (2,490 m. d'alt.).

És aquesta, més bé un badall obert en l'espadada carena, cobert de blocs en desordre; els ramaders i els caçaires l'han tancat en part amb una paret seca, a fi de què no puguí traspasar-lo el bestiar. Des d'ell i vers al N. es veu tota la comarcada dels estanys de la Solana, dominats per llevant per l'escorxada i nevosa serralada de les Espadas. A l'horitzó s'oviren les muntanyes dels ports, presidits per l'alterós Bachimala, i més aprop, el gran massiu de Lardana, presenta sos caients abruptes i de tons rogencs.

Des del badall del Sein, i salvant les tarteres, es baixa en pocs minuts a la comarcada de la Solana, on hi jauen els dos estanys graonats, no gaire lluny l'un de l'altre. Són de regulars dimensions.

Aquesta comarcada de la Solana és l'indret de la vall de Gistain que més presenta l'aspecte feréstec de les grans altures, és un veritable desert de pedres i glaç, on sols les banquetes de granet i les tarteres

SARABILLO (182 h.)

p. 202

PLAN (509 h.)

p. 203

COMUNA DE PLAN : SERVETO, SEÑES I SIN

SERVETO (267 h.)

p. 205

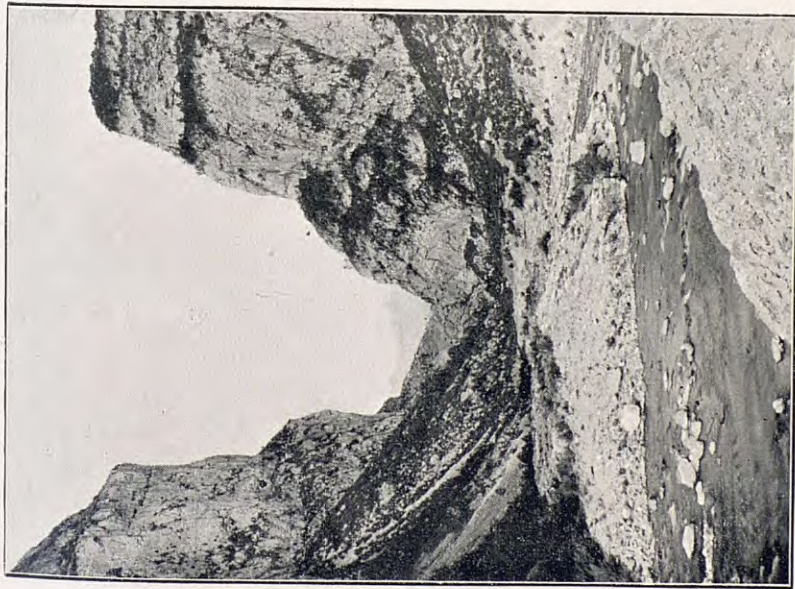

SEÑES (112 h.)

p. 205

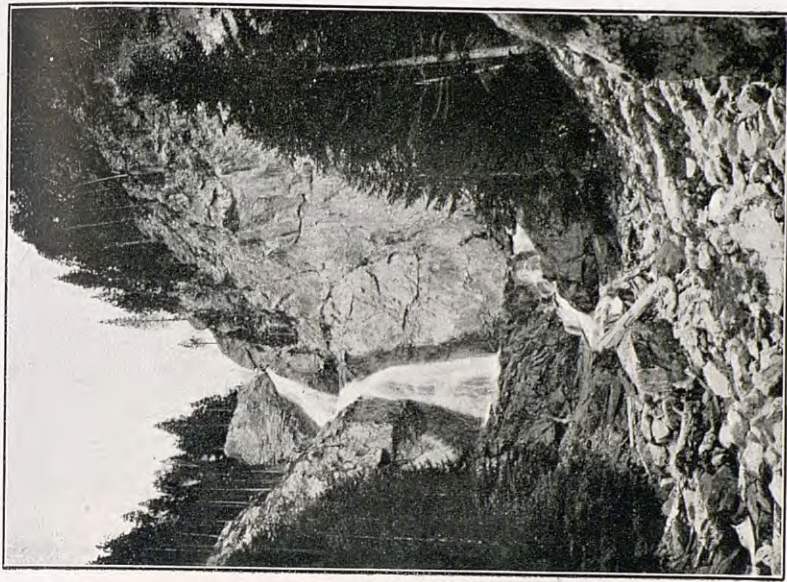

SERVETO : CAMPANAR I ESGLESIA

CONGOST DE L'ENCLUSA

p. 203

CASCADA DEL LLAC O IBON DE PLAN

p. 206

PLAN : CASA ALONSO

p. 203

SEÑES : CASA GAIXÉ

p. 205

GISTAIN (361 h.)

p. 207

GISTAIN : SANT JOAN (360 h.)

p. 209

LARDANA : CABANA VIADÓS (1,735 m.)

p. 213

EL PASO
DEL GATO

(Barranc així
nomenat, provi-
nent dels estanys
del Bachimala.)

ESTANY O IBON DE SEIN (2,265 m.)

p. 216

ESTANY O IBON DE LENERS

p. 217

CABANA DE LA PLETA DELS LENERS DE SANT JOÀN (2,217 m.)

p. 217

LARDANETA (POSETS) (3,367 m.)

p. 217

es troben clapejades per les congestes, sent-hi allí molt escassos els aglevats.

Es travessa la comarcada faldejant la serra, i pel damunt dels estanyes (2,397 m. d'alt.), al cap d'una hora de caminar es passa un contrafort que es desprèn de l'abrupta serralada que ve seguint per la dreta tancant-la per llevant; és aquest contrafort nomenat la serra Pauleta, passada sa carena rodona s'entra en l'altre vessant d'ella en la clotada dels Leners de Sant Joàn, tant o més salvatge i imponent com la de la Solana. Allí, i vers el NNE., encaixonat en un sot, s'hi troba tot voltat de penyes l'estany dels Leners. És el de majors dimensions dels d'aquesta comarcada; de forma rodona ses vores estan enribetades per fortes congestes de sobtada pendent i per tarteres. Té el sobreixidor vers a l'O., i forma una ribereta que va a afluir al barranc d'Aigües-Cruces. Domina l'estany un abrupte vessant nevós pertanyent a la gran serralada dels Leners, el qual, arrencant en la collada d'Eriste i a continuació del massiu de Lardana, segueix per les Espadas i les puntes del Sein, delimitant aquesta vall de Gistain de la de Benasc. En aquell indret d'aquesta serralada i tot just dessobre l'estany s'alça la carena en un dels cims més altèrrims d'aquesta esquerpa divisoria, i és el pic dels Leners o de Begüenola com li diuen els de Benasc (3,060 m. d'alt.).

Vorejant l'estany pel dessota, i baixant en direcció NNO. per entre les banquetes de granet i les tarteres, en mitja hora s'arriba a la cabana de la pleta dels Leners de Sant Joàn, situada dalt d'un replanet del vessant i al caire de la vorera dreta del barranc de la Ribereita, des d'on, per enfondit curs, devalla de la collada d'Eriste. Aquesta humil cabana, que es troba a 2,217 m. d'alt., pot constituir un bon punt per a resseguir tota aquella contrada tan pirenenca com desconeguda d'aquesta vall. Interessant vista es descobreix des d'allí: part d'enllà, les riberes del Cinqueta, amb sa capçalera muntanyosa, que es pot abarcar des de la collada d'Ordiceto, i tots els ports fins al de Clarabida, destacant-se en ella el gegantí Bachimala. En primer terme i vers el N., a l'altra vorera de l'enfondida Ribereita, s'alcen les Tuertas, formidables esperons del massiu de Lardaneta, penyals rogencs, amb ondulades estratificacions que els fan aparèixer semblants a una pell de serp, per ell s'hi escolen, en retallats filets de sang, els barranquets d'aigua ferruginosa a molt alta concentració. Lardaneta, contemplada des d'aquell lloc, ofereix un aire tan ferreny i abrupte, que difícilment es diria que per un d'aquells pendents murallats existís una de les vies per a assolir son enlairat cim.

De la pleta dels Leners, i en direcció SE., es va pujant a cercar la

Ribereta al sortir de pregonia i tancada canal, en aquesta s'hi entafora el camí, i per entre tarteres i congestes se segueix canal amunt, trobant el fons eixut, acabant per travessar una forta congesta; canal amunt, s'assoleix la collada d'Eriste a les dues hores i mitja de la pleta. És aquest estret forat, divisor i d'aquesta vall i de la de Benasc, situat a 2,760 m. d'alt. en la cantelluda serra que enllaça el massiu de Lardana vers al N., amb el dels Leners i les Espadas vers al SSO. Al tombar aquell dret esquerall s'entra ja en territori de la vall de Benasc, i d'allí, en sis hores de baixada sempre, es va al poblet d'Eriste.

De la cabana dels Leners i seguint vora de la Ribereta avall, tenint-la sempre a la dreta, en hora i mitja es baixa a la ribera de Aigües-Cruces, i a poc més avall es troba els Plans, lloc d'aiguabarreig d'aquella ribera amb la de la Pez. (Vegi's itinerari corresponent.)

DE SANT JOÀN AL PORT DE SAHUN I AL POBLE D'AQUEST NOM

Al sortir de Sant Joàn es baixa al Cinqueta, travessant-lo per sa vorera esquerra, agafant-se a l'enfront un camí de ferradura que emprèn forta costa per entre els camps de conreus en direcció ESE.

Una hora cal per a trobar-se en el petit caseriu de Sant Mamès, dependent de Sant Joàn, compost de poques cabanes, cobertes de palla i d'una petita capella. Aquest caseriu es troba habitat a l'istiu, quan van a treballar la terra i a recollir les collites. El dia del sant patró hi celebren un aplec el jorn de la festa major de Plan, assistint-hi no sols els de la vall, sinó també molts habitants de la veïna vall de Benasc.

Deixat enrera el veïnat se segueix pujant suaument pels vessants de la muntanya de Ronal; els conreus, que consisteixen en camps de cereals, van disminuint, essent substituïts pels aglevats; als tres quarts es travessa el barranc de Sentina, el qual arreplega totes les aigües d'aquesta gran comarcada, degut a això i a no tenir un apropiat endegament, fa que en jorns de temporals sofreixi molt fortes avingudes, perdent son desaigüa al Cinqueta un dilatat delte d'aluvions que converteix en erms els camps i hortes de la vall. Passat el barranc s'emprèn sobtada pujada pels caients de la serra de les Cazancias, pelada i a troços rocosa, i en una hora llarga, i passant pel dessobre d'una fredíssima i abundosa font, es guanya la carena de la serra o cap del port de Sahun (1,960 m. d'alt.).

És aquell indret per on passa la divisoria d'aquesta vall amb la de Benasc, i també d'aiguavessos dels rius Cinqueta vers a ponent, i de

l'Éssera al llevant. Es gaudeix d'allí un extens panorama a ambdós vessants; pel de Benasc s'ovira un bon troç de la ribera, dominada per les muntanyes de la baixa vall i presidides del pic de Gallinero.

De la collada, que és planera i encatifada pels aglevats, per un camí de ferradura s'entra a la vall de Benasc, i en dues hores de sobtada baixada es va al poble de Sahun, i d'aquest, un xic més enllà, es baixa a la carretera de la vall.

† JULI SOLER I SANTALÓ

(Acabarà.)

Clixés de l'autor.

Imatges i capelles de veïnat

L'Anunciata

No hi ha, entre els carrers de la Barcelona vella, cap que tingui una via més irregular que el dels Capellans. Les giragonces el varen fer més llarg del que sembla ésser. Podrà dir-se que segueix un curs estrany per a anar del carrer dels Arcs, o potser més ben dit, de N'Archs, o de la família d'aquest cognom, que també podria ésser que la tal nominació d'ella hagués previngut, a la plassa de Santa Agna; però, en canvi, no podrà negar-se que resulta més distret el seguir la tal via que no el passar per un altre tan llarga però enterament recta com tirada a fil de cordill.

És un carrer que no peca de gaire ample en tota sa llargada, amb trossos que són més o menys foscos, i una part que clareja ben bé. Les cases que hi ha en l'un costat i a l'altre unes són no molt velles, les altres són rònegues i n'hi ha de modernes i fins de noves; però cap que tingui cap valor artístic, a no ésser les que tenen la fatxada decorada amb esgrafiats. De records de caràcter històric ne guarda alguns més o menys interessants, que si havíem de referir-los ens obligarien a ésser massa llargs. Amb tot, no podem prescindir de recordar que ço que ha donat més nomenada al carrer dels Capellans és, sens dubte, la nomenada Fonda del Recó, que fou propia de la família Zanné, de procedència italiana, la qual deuria establir-se allí poc després de caure en desús el vendre en el mateix carrer, mig cuita, la menudalla del bestiar que es sacrificava en les carniceries de la ciutat; per aital motiu dita via portà abans el nom del Malcuinat, com encara el porta aquell carreró que va des del Fossar de les Moreres al Pla de Palacio. Aquest antecendent no vol dir que aquella antiga fonda que en aquells ja llunyans temps de la nostra infantesa encara subsistia fos un establiment de nyigui-nyogui on se servís menjar, tota vegada que quan la dominació francesa del

1808 al 1814 hi concorrien a atipar-s'hi alguns oficials d'aquell exercit napoleònic. Quan ens fixem en la finestra d'un primer pis de la fatxada d'una casa que té la seva entrada pel carrer d'En Durà i Bas, ens sembla que hi veiem treure el cap al Dr. Jaume Balmes, alegrant la vista una estoneta, mirant la verdor dels arbres de Casa l'Espanya, per a asserenar el seu magí amoïnàt pels estudis filosòfics o preocupat pel negoci de pells a que també es dedicava a compte i raó de la seva família. En unes botigues fosques com una gola de llop, va instal·lar-hi l'Ajuntament l'ensenyança dels cegos, probablement en l'encertada idea que trobant-se aquells pobres mancats de la vista, com tampoc els hi era possible veure el sol, no els havia de venir d'aquí el tenir l'escola en un local on per trobar-hi claror els que hi veien havien de cercar-la a les palpentes.

El carrer dels Capellans porta aquest nom des d'algun temps després del 1666, en què s'establiren en la plassa de Santa Agna els capellans regulars teatins o de Sant Gaetano, entre l'actual carrer d'En Durà i Bas, que fins no fa gaires anys, es digué del Governador, i més abans va nomenar-se del Forn Cremat, i més enllà encara, d'En Garrober, i el que es tracta que, després de dir-se d'En Cogoll, va nomenar-se del Malcuinat com ja queda dit.

La casa número 9 del carrer de referencia, no es distingeix pas, en son aspecte general, de qualsevol altra casa de lloguer de les que es feien a Barcelona per allà els anys dels volts del 1840. La fatxada que correspon al costat de la finca, i que seguint la via pública anant des del carrer dels Arcs fa cantonada al troç que va a la plassa de Santa Agna, no té altre detall que puga interessar al transeunt més que uns balustres de terrissa en l'ampit dels balcons del primer pis, els quals no tenen sortida fora el plom de la paret i són indicatiu que senyala l'època de la construcció de la tal propietat particular. En canvi, la fatxada anterior o principal en el cos inferior, que és de pedra sillar picada, en el muntant que hi ha entre la porta de la botiga i la de l'escala per pujar als pisos, presenta un plafó, també de pedra, esculpturat en relleu, en el que s'hi veu representada l'escena de l'Anunciació que feu l'Àngel del Senyor a Maria Santíssima estant-se en sa casa de Natzaret de què havia estat elegida per a Mare del Verb diví. En l'angle darrer del quadrat, on la tal escena es figura, hi ha treballat també un escut cobejat per una corona reial, i son camp està dividit en dues parts. La superior porta senzillament rellevada la síl·laba Po; en la inferior, quatre pals ajustats a les nou parts exactes en que es divideix l'amplaria. És l'escut del Reial Monestir de Poblet. Aquella escultura, d'estil barroc, té la significació d'un record barceloní d'aquella casa religiosa, que fou un preuat joell de Catalunya per les bel·leses artístiques que contenia en son tancat, de les que encara en resten testimonis amb les despulles de parets runoses que encara se sostenen, per a ésser un llibre obert de grans ensenyances per a tot-hom qui vulgui llegir-lo.

Després d'haver obtingut el monestir de Santes Creus el privilegi de tenir procura a Barcelona, mercès a la protecció que li dispensà N'Alfons I de Catalunya i II d'Aragó (1162-1194); tots els demés monestirs de més importància de Catalunya, buscaren ocasió oportuna per

poder-n'hi tenir també. Així és que, a principis de la centuria passada, n'hi tenien, a més de Santes Creus, Poblet, Montserrat, Scala Dei, Montalegre i algú altre.

El monestir cistercens de Poblet pogué establir procura o priorat en la nostra ciutat en el 1312, i fou instituïda en la part del raval, cap a la banda de ponent, prop del troç de muralla que anava des dels Tallers al Portal de Sant Antoni, i que en aquell temps no estava edificat, per ço que serà millor dir, per a donar millor idea del punt, en aquell terror del cap-d'amunt del carrer de Ponent, on fins no fa gaire temps encara hi havia les runes del convent de Monges de Valldoncella que encara guardava algunes parets del segle XIV en sos darrers temps, segons referencies de persona que s'ha de suposar entesa en la materia, car era arquitecte, i havia tingut ocasió de comprovar-ho. La tal casa prioral o procuradora de Poblet prengué el títol de Santa Maria de Natzaret i conservà aquesta advocació fins a l'any 1670, en que permutaren la casa amb la de Santa Maria de Valldoncella, que era de religioses bernardes i estava situada en el lloc que ara ocupen les «Arenas de Barcelona» i alguna altra finca particular.

Però si les monges passaren a viure dintre els murs de la ciutat en la casa de Natzaret, els monjos no es traslladaren a aquell lloc despoblat dels afores de les muralles, on era el monestir de Valldoncella, sinó que passaren a instal·lar-se en la Rambla, prop del convent de Carmelites descalços, que des d'abans d'acabar-se la setzena centuria ja s'havien establert en el punt on és ara el mercat de Sant Josep.

Aleshores, en lloc d'ésser priorat o casa procura de Poblet, amb el nom de Santa Maria de Natzaret, passà a ser-ho de l'Anunciata. Allí tingué la seva curia corresponent als senyories que disfrutava la casa monestirial de Poblet, per a exercir jurisprudència legal en les causes de desavinensa que s'ocurríen entre la comunitat d'aquella i els que estaven sota la seva jurisdicció; allí s'administraven els béns materials d'aquells religiosos, etc., etc., d'acord amb les constitucions propies de la regla bernarda i els privilegis que la casa disfrutava en virtut de concessions obtingudes i les lleis generals del país consentien, fins que vingué l'any 1835.

La pedra de la casa número 9 del carrer dels Capellans és un record arqueològic de la casa procura o prioral de Poblet que existí en la Rambla, que alguna ànima més o menys pietosa, o més o menys aficionada a les arts, aprofità per a ornar la fatxada de la seva finca, com també ho seràn les columnes que hi ha en l'interior de la botiga convertida en safareig públic. Tant el relleu com les columnes pertanyen al segle XVII.

RAMÓN N. COMAS

Noves

LA VALL DE GISTAIN. — En el número del BUTLLETÍ corresponent al passat juliol començarem la publicació de la notable monografia sobre la Vall de Gistain que deixà inèdita el malaguanyat pireneïsta i plorat amic En Juli Soler i Santaló. Els nostres lectors apreciaràn sobretot l'excel·lència de les seves fotografies, mai abans d'ara publicades, que acompanyen el present número. L'estudi sobre la Vall de Gistain termenarà en el vinent setembre.

LA RENCLUSA. — Com quasi cap lector ignora, quan preparàvem les festes d'inauguració del nostre xalet-refugi de La Renclusa el 5 del corrent, tot degué ésser suspès al rebre's la notícia de la desastrosa mort, al pic d'Aneto, del conegut guia de les Maleïdes i arrendatari del xalet-refugi D. Josep Sayó i del nostre consoci N'Adolf Blass. En el vinent setembre donarem notícia circumstanciada de la festa que es preparava i de la desgracia que n'ocasionà l'ajornament.

OFERIMENT. — La Junta directiva del CENTRE acordà la col·locació d'una placa de marbre en l'interior del refugi de La Renclusa, en recordança de son iniciador Juli Soler i Santaló.

El soci del CENTRE, D. Narcís Gosch, a l'enterar-se de dit acord, s'apressurà a oferir-se per a la seva confecció, ço que ha realitzat i entregat generosament.

El CENTRE ho notifica a tots els seus socis, i remercia a dit senyor per aquest acte de desprendiment.

ERRADA. — En la fotografia artística repartida per l'activa Secció de Fotografia del CENTRE, en el número passat del BUTLLETÍ, aparegué en la llegenda una errada capital: representant una galeria del claustre de Sant Benet de Bages, se declarava al peu ésser obra del segle x^a, quan és cosa evident ésser construcció del XII^{en} segle.

SUBSCRIPCIÓ. — S'ha rebut un ofici de la Comissió executiva per a la col·locació d'una làpida a la casa on morí Joàn Maragall, acompanyant una llista de subscripció. Queda, doncs, exposada a disposició dels socis que vulguin subscriure's.

NOVES JUNTES. — L'Ateneu Barcelonès ha tingut l'atenció de fer-nos assaber sa nova Junta, oferint-se al CENTRE.

També ha fet el mateix el Círculo Artístico d'aquesta ciutat. A tots quedem agraïts per la distinció rebuda.

FONDES I HOTELS. — Durant el passat mes de juliol s'han adscrit al CENTRE l'Hotel París Continental, de Reus; i l'Hotel de Santa Maria de Ripoll, de D. Miquel Bosch Pla.

CREUS DE TERME. — S'ha rebut de Mn. Andreu Major, rector de Sant Martí Sesgayaols, una fotografia d'una creu de terme d'aquell poble, de la que n'havia ja remès el propi senyor algunes notes.

Aquesta Junta ha encarregat al tresorer Sr. Roig els treballs previs pel catalogament de totes les fins ara rebudes. Donada la reconeguda activitat de dit senyor i la competència en la matèria, podem assegurar s'empendrà ben aviat la publicació anunciada, en la col·laboració de la qual hi figuraràn diferents elements del CENTRE.

Estació meteorològica de La Renclusa*

(Pireneus Centrals : 2,125 metres sobre el nivell de la mar)

En el dia 17, jorn d'arribada a La Renclusa amb nostre company En Josep Domènech, arquitecte, férem la instal·lació d'un pluviòmetre, tipo anglès, de 200 mm. de D, i de dos termòmetres de màxima i mínima, un per a l'interior del xalet-refugi i l'altre per a l'exterior.

El total d'aigua caiguda durant la segona quinzena de juliol ha estat, a La Renclusa, de 97'60 mm., que, comparats amb el resultat d'aquells mateixos dies a Viella, ens assenyala un augment de 31'10 mm.

Dies de pluja, 7; i dies serens, 7.

La temperatura, a les vuit del matí, ha estat de 13'85°, o sigui de 3'45 més baixa que la de Viella.

Les màximes ens han donat un promig de 16'96°; essent el dia de major temperatura de 23'5° en el dia 22.

Les mínimes ens han donat un promig de 7'57°; essent els dies de menor temperatura el 29 i 31, en 5°.

* Aquesta nova estació meteorològica, la més elevada dels Pireneus Centrals, ens ha de facilitar datos lluminosos per la influencia que pugui tenir en la nostra pluviometria. Ne pendrà cura, durant la temporada d'estiu, la família Sayó, arrendataria del xalet-refugi de La Renclusa.

DESGRACIA OCORREGUDA AL CIM D'ANETO (3,404 m. s. m.)—En la tempesta del dia 27 foren sorpresos els excursionistes Mn. Jaume Oliveras, N'Adolf Blass i N'E. Kröger, acompanyats del guia, arrendatari de La Renclusa, En Josep Sayó, en el cim d'Aneto, on hi arribaren a les deu del matí; per les arestes de les roques hi foren persistents emanacions elèctriques, i en el seguit de llamps foren morts En Josep Sayó i N'Adolf Blass, els quals no pogueren travessar el rocós i cinglerat Pas de Mahomet, podent tant sols arribar a la gelera, foragitats dels llamps, els altres dos valerosos excursionistes, salvant llurs vides. Apart, Mn. Oliveras ens donarà compte detallat de lo ocorregut en aquella lluita contra els agents meteòrics. — Es digne de fer constar que en la gràfica baromètrica de l'Observatori de Viella, a la una de la nit d'aquell mateix dia hi hagué sobtada baixa d'un mil·límetre, després d'un progressiu descens durant aquella nit; persistint la baixa baromètrica, una de les més notables d'aquest mes, fins a les deu, quarts d'onze, que fou quan començaria la descàrrega inicial de la tempesta en el cim d'Aneto, estenent-se ràpidament, car que a dos quarts de dotze arribà a Viella procedent del SW. — Fou després progressiu l'ascens baromètric durant els dos dies següents, en què continuaren les pluges, alléugrint-se l'atmósfera.

DR. M. FAURA I SANS

Estació meteorològica de Viella (Vall d'Aràn)

RESUM DE LES OBSERVACIONS DEL MES DE JULIOL DE 1916

TEMPERATURES (A L'OMBRA)				PRESSIONS BAROMÈTRIQUES A 0° I AL NIVELL DE LA MAR			
MITGES MENSUALS		MÀXIMA	MÍNIMA	MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	EN 24 HORES	EN 24 HORES	8 MATÍ	4 TARDA		
16°72	19°76°	30°5° (dia 8)	6° (dia 6)	764'5	762'83		
ESTAT DEL CEL				2 4 t.	Dies de pluja . . 12		
				18 »	» de boira . . 10		
				11 »	» de rosada. . 3		
					» de calamarça 2		
HUMITAT RELATIVA		NÚVOLS		NUVOLOSITAT			
MITGES MENSUALS		CLASSE DOMINANT		MITGES MENSUALS			
8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA	8 MATÍ	4 TARDA		
71°	62°	BOIRA I NIMBUS	CUMULUS NIMBUS	4'8	5'22		
				VENT			
TOTAL DE PLUJA MENSUAL: 126'6 mm.				DIRECCIÓ DOMINANT		VELOCITAT : EN 24 HORES	
				8 MATÍ	4 TARDA	MITJA MENSUAL	
				NE	NE	20'932 kms.	

NOTES : *Tempestats.* — Dia 1°, des de les dues de la nit a les set del matí, amb trons, direcció SW. — En el dia 3, amb trons a les set de la tarda, continuant tota la nit i accentuant-se més a les cinc del matí, amb pedra i pluja fins a quarts de vuit. — Dia 19, a dos quarts d'una. — Dia 21, a dos quarts d'una, la tempesta fou a les dues de la tarda amb pedregada per les muntanyes de més de 2,255 m. — El dia 22, trons a les dotze de la nit i a tres quarts de dues de la tarda. — Dia 23, trons llunyans a dos quarts d'una, direcció SW. i E., sense pluja. — Dia 27, trons amb boira baixa a dos quarts de dotze, direcció SW. a NE. i E., amb pluja des de dos quarts de tres a dos quarts de sis de la tarda; al dia següent, pluja tot el dia, amb trons llunyans a les sis; durà la tempesta fins a les cinc del matí del dia 29. — I en el dia 30, a la una de la tarda, trons llunyans i poca pluja.

DR. M. FAURA I SANS

El CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA i la Direcció del BUTLLETÍ deixen íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.

Clasé d'A. Zerkowitx.

MONTSERRAT : EFECTE DE BOIRA DES DE SANT GERONI